IQTIDOR & INTELLEKT
ILMIY JURNALI

ONA TILI DARSLARIDA 4K YONDASHUVI ASOSIDA O'QUVCHILAR NUTQINI BOSQICHMA-BOSQICH RIVOJLANTIRISH

Ulug'ov Xolyigit Farxodovich
Sharof Rashidov tumani
17-sonli umumiy o'rta ta'lim maktabi ona tili va adabiyoti fani o'qituvchisi

Annotatsiya. *Maqolada ona tili darslarida 5–9-sinf o'quvchilarining og'zaki va yozma nutqini 4K modeli (kreativlik, kritik fikrlash, kommunikatsiya, kollaboratsiya) asosida rivojlantirishning amaliy tizimi — «Nutq laboratoriyasi» yoritilgan. Nutq yaratish to'rt bosqichga ajratilib, har biriga interfaol metod biriktirilgan. Maktab o'qituvchilari uchun dars namunasi, yagona rubrika va natijani o'z sinfida tekshirish tartibi taklif etiladi.*

Kalit so'zlar: *4K, nutq kompetensiyasi, ona tili, interfaol metod, vizual organayzer, rubrika.*

MAKING SPEECH VISIBLE: A STAGE-BY-STAGE APPROACH TO DEVELOPING STUDENTS' ORAL AND WRITTEN SPEECH IN UZBEK LANGUAGE LESSONS BASED ON THE 4C FRAMEWORK

Abstract. *The article presents a practical system, the "Speech Laboratory", for developing the oral and written speech of Grades 5–9 students in native-language lessons on the basis of the 4C model (creativity, critical thinking, communication, collaboration). Speech production is divided into four stages, each matched with an interactive method. A sample lesson, a unified rubric and a procedure for testing the results in one's own classroom are offered to school teachers.*

Keywords: *4C, speech competence, native language, interactive method, graphic organizer, rubric.*

СДЕЛАТЬ РЕЧЬ ВИДИМОЙ: ПОЭТАПНОЕ РАЗВИТИЕ РЕЧИ УЧАЩИХСЯ НА УРОКАХ РОДНОГО ЯЗЫКА НА ОСНОВЕ ПОДХОДА 4K

Аннотация. *В статье представлена практическая система «Речевая лаборатория» для развития устной и письменной речи учащихся 5–9 классов на уроках родного языка на основе модели 4K (креативность, критическое мышление, коммуникация, кооперация). Речевая деятельность разделена на четыре этапа, к каждому подобран интерактивный метод. Учителям предлагаются пример урока, единая рубрика и порядок проверки результатов в собственном классе.*

Ключевые слова: *4K, речевая компетенция, родной язык, интерактивный метод, графический органайзер, рубрика.*

Ona tili darsining yakuniy maqsadi — o'quvchining qoidani bilishi emas, uni o'z nutqida erkin qo'llashi. Amaliyotda esa nutq o'stirish mashg'ulotlari ko'pincha tayyor matnni ko'chirish yoki yodlashga aylanadi, og'zaki va yozma nutq alohida

o’rgatiladi, baholash sub’ektiv bo’lib qoladi.[16] XXI asr ko’nikmalari doirasida shakllangan 4K modeli — kreativlik, kritik fikrlash, kommunikatsiya va kollaboratsiya (hamkorlik) — shu muammolarni hal etishda ishonchli tayanch bo’ladi.[17]

«Nutq laboratoriyasi» uch g’oyaga tayanadi. Birinchidan, yozish — rejalash, matn yaratish va qayta ko’rib chiqishdan iborat sikl,[18] shuning uchun nutq faoliyati to’rt bosqichga bo’lindi. Ikkinchidan, so’z va tasvir birga berilsa, esda saqlash kuchayadi,[19] so’zlar esa xotirada ma’no aloqalari bilan bog’langan.[20] Uchinchidan, o’quvchiga kerakli o’rinda berilgan yordam keyinchalik asta olib tashlansa, u mustaqil ishlashga o’tadi.[21] Shu sababli har bir bosqichga vizual organayzer — ko’z bilan ko’riladigan shakl biriktirilgan.

G’oya va so’z — «So’z daraxti PLUS». Ildiz — mavzu, tana — markaziy fikr, shoxlar — otlar, sifatlar, fe’llar, barglar — sinonim va iboralar, mevalar — o’quvchining o’zi yaratgan tasviriy jumlalar. Masalan, «Navro’z» mavzusida «Navro’z — yerning ham, dilning ham uyg’onishi» jumlasi meva bo’ladi.

Reja va dalil — «Nutq zinapoyasi». Zinalar: Fikr → Asos → Misol → (Qarshi fikr) → Xulosa. Bu tuzilma Toulmin argument modeliga yaqin;[22] qoida oddiy: «chunki» bilan boshlanmagan gap asos emas.

Taqqoslash — «Fikr ko’prigi». Ikki tushunchaning farqli (masalan, og’zaki va yozma nutq) va umumiy jihatlari jadvalga yoziladi, «ammo», «aksincha» kabi bog’lovchilar majburiy qo’llanadi.

---

[16]Nosirova N.R. Nutq o‘stirish mashg‘ulotlarini o‘tkazish metodikasi // Tadqiqotlar. — 2024. — №1. — B. 15–22; Oblaqulova M.X. O‘quvchilarda og‘zaki nutqiy kompetensiyasini shakllantirish // Ustozlar uchun. — 2025. — Vol. 66, №2. — B. 138–145.

[17]Partnership for 21st Century Skills. Framework for 21st Century Learning. — 2009.

[18]Flower L., Hayes J.R. A cognitive process theory of writing // College Composition and Communication. — 1981. — Vol. 32(4). — P. 365–387.

[19]Paivio A. Mental Representations: A Dual Coding Approach. — Oxford University Press, 1986.

[20]Collins A.M., Loftus E.F. A spreading-activation theory of semantic processing // Psychological Review. — 1975. — Vol. 82(6). — P. 407–428.

[21]Vygotsky L.S. Mind in Society. — Harvard University Press, 1978; Wood D., Bruner J.S., Ross G. The role of tutoring in problem solving // Journal of Child Psychology and Psychiatry. — 1976. — Vol. 17(2). — P. 89–100.

[22]Toulmin S. The Uses of Argument. — Cambridge University Press, 1958.

IQTIDOR & INTELLEKT
ILMIY JURNALI

Yaratish — «Konstruktor nutq». Hikoya, tasvir va mulohaza uchun rangli kartochkalar guruhda tartibga solinadi; rollar (moderator, yozuvchi, spiker, tahrirchi) shaxsiy javobgarlikni ta’minlaydi.[23]

Tahrir — «Tahrir ustaxonasi». Matn uch marta o’qiladi: mazmun (ko’k chiziq), tuzilma (yashil strelka), til (qizil aylana). Tengdosh «2 yulduz + 1 tilak» shaklida fikr bildiradi, baho esa ikki variant orasidagi o’sishga ham qo’yiladi.

Misol tariqasida 7-sinfda «Matnda fikr izchilligi va bog’lovchi vositalar» mavzusi 45 daqiqada shunday olib boriladi: 5 daq — bog’lovchisiz va bog’lovchili ikki matnni solishtirish; 8 daq — bog’lovchilar toifalari (sabab, qarama-qarshilik, misol, xulosa) bo’yicha «daraxt» tuzish; 10 daq — «Maktab formasi zarurmi?» mavzusida zinapoya; 7 daq — juftlikda 1 daqiqalik og’zaki nutq (tinglovchi bog’lovchilarni sanaydi); 10 daq — 5–6 gapli yozma matn; 5 daq — tahrir va «chiqish bileti». Bunda og’zaki va yozma nutq bir mavzuda bog’lanadi, o’quvchi gapirish va yozish orqali til birliklarini amalda qo’llaydi.[24]

Baholash va natijani tekshirish qo’llanilgan metodlarda eng samarali qism hisoblanadi. Barcha metodlarda yagona rubrika qo’llanadi: mazmun va g’oya, tuzilma va dalil, til va ifoda, hamkorlik — har biri 1–4 ball, jami 16 ball. O’quvchi baho nimadan iboratligini oldindan biladi, doimiy qaytar aloqa esa o’qish sifatini oshiradi.[25] O’qituvchi samaradorlikni o’z sinfida tekshirishi mumkin: 1-haftada kirish testi (1 daqiqalik nutq va 6 gapli matn), 2–7-haftalarda haftasiga kamida bitta metod darsi, 8-haftada boshqa mavzudagi yakuniy test. Natijalar ikki baholovchi tomonidan rubrika bo’yicha tekshiriladi; foiz keltirilganda o’quvchilar soni ham yoziladi (masalan, 22 nafardan 17 tasi — 77%), tadqiqot cheklovlari esa ochiq ko’rsatiladi.

«Nutq laboratoriyasi» nutqni tasodifiy ijod emas, o’rgatiladigan va o’lchanadigan jarayon sifatida ko’rsatadi. Metodlarni birin-ketin, har birini 2–3 darsda sinab, so’ng bitta mavzuda birlashtirish, differensiatsiya vositalarini (so’z

[23]Johnson D.W., Johnson R.T. Cooperative learning and achievement // Cooperative Learning: Theory and Research. — Praeger, 1990.

[24]Swain M. Communicative competence: Some roles of comprehensible input and comprehensible output in its development // Input in Second Language Acquisition. — Newbury House, 1985. — P. 235–253.

[25]Black P., Wiliam D. Inside the Black Box: Raising Standards Through Classroom Assessment // Phi Delta Kappan. — 1998. — Vol. 80(2). — P. 139–148.

banki, gap boshlanmalari) tayyorlab qo’yish va yagona rubrikani o’quvchilar bilan muhokama qilish tavsiya etiladi.[26]

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Anderson L.W., Krathwohl D.R. (eds.). A Taxonomy for Learning, Teaching, and Assessing. — Longman, 2001.
2. Black P., Wiliam D. Inside the Black Box // Phi Delta Kappan. — 1998. — Vol. 80(2). — P. 139–148.
3. Collins A.M., Loftus E.F. A spreading-activation theory of semantic processing // Psychological Review. — 1975. — Vol. 82(6). — P. 407–428.
4. Flower L., Hayes J.R. A cognitive process theory of writing // College Composition and Communication. — 1981. — Vol. 32(4). — P. 365–387.
5. Johnson D.W., Johnson R.T. Cooperative learning and achievement // Cooperative Learning: Theory and Research. — Praeger, 1990.
6. Nosirova N.R. Nutq o’stirish mashg’ulotlarini o’tkazish metodikasi // Tadqiqotlar. — 2024. — №1. — B. 15–22.
7. Oblaqulova M.X. O’quvchilarda og’zaki nutqiy kompetensiyasini shakllantirish // Ustozlar uchun. — 2025. — Vol. 66, №2. — B. 138–145.
8. Paivio A. Mental Representations: A Dual Coding Approach. — Oxford University Press, 1986.
9. Partnership for 21st Century Skills. Framework for 21st Century Learning. — 2009.
10. Swain M. Communicative competence // Input in Second Language Acquisition. — Newbury House, 1985. — P. 235–253.
11. Toulmin S. The Uses of Argument. — Cambridge University Press, 1958.
12. Vygotsky L.S. Mind in Society. — Harvard University Press, 1978.
13. Wood D., Bruner J.S., Ross G. The role of tutoring in problem solving // J. Child Psychol. Psychiatry. — 1976. — Vol. 17(2). — P. 89–100.

[26]Anderson L.W., Krathwohl D.R. (eds.). A Taxonomy for Learning, Teaching, and Assessing: A Revision of Bloom’s Taxonomy. — Longman, 2001.